

LOCUIREA BASTARNĂ DE LA ROȘIORI. PLĂCUȚE DECORATIVE DE LA CĂȚEII DE VATRĂ

DE
GEORGE DAN HÂNCEANU*

Abstract:

During the 2017 archaeological campaign from Roșiori, commune Dulcești, Neamț County was excavated section IX of the settlement where we discovered four fragments of decorative plates belonging to two or three fire-dogs. They are rectangular shaped, modeled from clay, black (three pieces) or yellow (one piece). The objects present incised geometrical motifs. Considering the disposition of the geometric decoration we can assume that the three black fragments belong to one or two fire-dogs while the other fragment (incompletely burned) is a part of another fire-dog. All of the pieces were discovered on the archaeological level attributed to the bastarnae, IInd-Ist centuries before Christ specific to the Poieniști – Lukașevka culture.

Keywords: *Bastarnae, decorative plates, fire-dogs, geometric motifs, Roșiori, the Poieniști – Lukașevka culture.*

Informațiile izvoarelor antice despre pătrunderile bastarnilor pe teritoriul actual al Moldovei au fost completate arheologic prin rezultatele obținute în siturile de la Poieniști¹, Buhăiești-Vulturești², Curteni-Oltenești³ (jud. Vaslui), Borosești-Scânteia⁴, Șorogari-Aroneanu⁵, Glăvănești-Andrieșeni⁶, Lunca Ciurii/Ciurea⁷ (jud. Iași), Ghelăiești-Bârgăuani⁸, Târpești-Petricani⁹, Cârligi-Bahna¹⁰ (jud. Neamț), Horodiștea-Păltiniș¹¹, Lozna¹² (jud. Botoșani), Budeni (inclusiv orașului Dolhasca)¹³ și Botoșana¹⁴ (jud. Suceava). Caracteristicile ceramicii bastarne remarcate în așezările și necropolele amintite (precum toarta sub forma literei X, buza fațetată cu profilul având forma literei S, decorurile geometrice incizate de pe ceramica neagră și barbotina de pe ceramica grosieră), specifice regiunilor de proveniență, dintre Oder și Vistula, au fost observate pentru început și la Lukașevka (raionul Orhei)¹⁵, iar ulterior în siturile de la Ulmi (raionul Kotovsk)¹⁶,

* Muzeul de Istorie din Roman (Complexul Muzeal Județean Neamț), georgehanceanu@yahoo.com.

¹ VULPE 1953: 310-418; BABEȘ 1993: 212-213, Taf. 35.434a, 37.561a.

² TEODOR 1999: 235, Fig. 49.3.

³ TEODOR 1999: 235, Fig. 49.9.

⁴ BABEȘ 1970: 223, Fig. 2; BABEȘ 1993: 183, 185-187, 191; Taf. 1.7a; 2.10a,13.a; 3.14.b,16.a-b,17.b; 6.33a,36.a,42.a,49.b; 4.19a.,25.a; 7.63a; 11.128a.,143a; 13.2; 18.11-13,15; BABEȘ 2001: 526, Fig. 95.A.

⁵ TEODOR 1969: 325, Fig. 3.3; BABEȘ 1993: 215-216, Taf. 40.29-31.

⁶ BABEȘ 1993: 200, Taf. 28.9.

⁷ TEODOR 1987: 88-89, Fig. 19.1.3-5,7.

⁸ BABEȘ 1993: 199-200, Taf. 26.1,2.

⁹ BABEȘ 1981: 109-110, Fig. 225.5,13; 226.9-11; 227.1,3,4,9,11; 228.24,25; BABEȘ 1993: 216, Taf. 41.38,39.

¹⁰ MITREA 1980: 433-434, Fig. 2.1,5; 3.1.

¹¹ BABEȘ 1993: 201, Taf. 45.11.

¹² TEODOR 1999: 234, Fig. 48.1,2,5,6.

¹³ TEODOR 1999: 235, Fig. 49.7,8.

¹⁴ TEODOR 1999: 234, Fig. 48.3,4.

¹⁵ TKACIUK 1994: 246, Fig. 8/1,2,5,6.

¹⁶ ROMANOVSKAJA 1987: 220, Fig. 11.1-6,20.

Ulmu (raionul Ialoveni)¹⁷ și Trebujeni (raionul Orhei)¹⁸ (Republica Moldova). Respectivul descoperiri au permis conturarea unui aspect cultural, pus în legătură cu bastarnii, dintre care cei mai cunoscuți sunt *peucinii*, denumit convențional *Poieniști – Lukașevka*, după așezările eponime.

INFORMAȚII GENERALE

Săpăturile arheologice din situl amplasat pe terasa superioară a râului Moldova, de la Roșiori, comuna Dulcești, jud. Neamț, au dus la descoperirea unui nivel de locuire bastarnic din secolele II – I a.Chr. În actualul context, aceste descoperiri nu mai surprind specialiștii în domeniu, când deja se cunoaște actuala graniță de sud a grupei *Poieniști – Lukașevka* pe linia Piatra Neamț – sud de Roman – Leova – Tighina¹⁹.

Deși nu au fost descoperite locuințe ale enclavei bastarne, ceramica găsită în nivelul arheologic specific indică o locuire consistentă, argumentată prin cantitatea ceramicii, varietatea tipologică și decorativă, găsită în fiecare campanie de săpături, majoritatea fiind deja valorificată²⁰.

Ceramica de la Roșiori este reprezentată prin vase din categoria ceramicii de culoare neagră, semifină (nelustruită) și fină (lustruită), la care adăugăm recipientele arse incomplet, de culoare gălbuie ori gălbui-cărămizie. Pentru uz casnic, semnalăm ceramica cu aspect grosier, rezistentă la sursele de foc, ornamentată cu „stropi”, motiv decorativ denumit convențional „barbotină”. Gama cuprinde forme tipologice cunoscute mediului locuit de bastarni, precum căni bitronconice sau globulare, cănițe bitronconice, castroane și străchini cu aspect tronconic, pentru categoria ceramicii negre, dar și vase borcan bitronconice sau de tip sac și vase de provizii bitronconice, pentru categoria ceramicii barbotinate, cu aspect grosier. Singurele vase cu aspect deosebit de la Roșiori, care deși fragmentare au permis să fie restaurate în linii mari, sunt cele două strecurători²¹, interesante prin forma tronconică, retezate la partea inferioară (fără fund), aspect ce indică folosirea lor pe un suport ce permitea ricoșeul lichidului prin perforații. Fragmente similare au fost descoperite la Borosești²² și Ghelăiești²³, însă starea acestora nu a permis o reîntregire a vaselor.

În campania anului 2017, pe lângă ceramică, în nivelul de locuire al bastarnilor au fost descoperite mai multe fragmente din componența unor plăci dreptunghiulare, care ornamentau căței de vatră.

DESCRIEREA FRAGMENTELOR²⁴

Cele patru fragmente păstrate sunt diferite, în sensul că trei provin de la unul, maxim doi căței de vatră, întrucât decorurile lor sunt dispuse în sens invers, situație ce indică fie ornamentarea de o parte și de alta a unui postament de vatră, fie a două piese similare (numite și „pirostrii”²⁵ sau cu termenul german „Feuerböcke”²⁶). Cu siguranță un alt cățel de vatră era ornamentat cu plăci arse neuniform, din care s-a păstrat doar un fragment. În altă ordine de idei, cele patru fragmente sunt de la doi, maxim trei postamente/suporturi de vatră. Decorul geometric este evidențiat prin tehnica inciziei, care reflectă motivele în relief. Inciziile erau obținute cu ajutorul

¹⁷ TKACIUK 1994: 246, Fig. 8.7,8.

¹⁸ TKACIUK 1994: 246, Fig. 8.9-11,15.

¹⁹ BABEȘ 1970: 217, 218; BABEȘ 1977: 79-85; BABEȘ 1985: 183, inclusiv nota 2.

²⁰ HÂNCEANU 2006: 61-64; HÂNCEANU 2007: 429-435, Pl. VI-IX; HÂNCEANU 2008: 277-286; HÂNCEANU 2012: 32-33, 74-75, Pl. XII-XIII; HÂNCEANU 2016: 42-44, 58-59, 68-69, Pl. VII.4, VIII, XVII-XVIII; HÂNCEANU 2018: 271-292.

²¹ HÂNCEANU 2006: 61-64; Fig. 1-2.

²² BABEȘ 1993: 185, Taf. 2.13b, 3.16b, 4.23a.

²³ BABEȘ 1993: 199, Taf. 26.1.

²⁴ Pe parcurs au fost utilizate următoarele prescurtări: c – carou; GR – grosime; L – lungime; LA – lățime; S – secțiune.

²⁵ TEODOR 1999: 75.

²⁶ Semnalat în majoritatea studiilor și monografiilor semnate de M. Babeș, alteori și în colaborare cu V. Mihailescu-Birliba.

unor obiecte ascuțite conform tiparelor găsite în așezările de la Lozna²⁷ și Ciurea²⁸. Plăcile²⁹ au fost descoperite în nivelul de cultură specific al secțiunii S.IX (Pl. I.1), c.1-3, -0,40 m – -0,60 m adâncime (Pl. I.2), spre buza terasei râului Moldova.

- a) Placă decorativă de mari dimensiuni, aproape completă, modelată la mână, din lut, de culoare neagră, decorată la exterior cu linii în zig-zag, dispuse de la stânga spre dreapta, pe mai multe registre, ce încep de jos în sus (Pl. II.4,5). Obiectul are o talpă dreaptă, orizontală, neornamentată, terminată cu prag, care indică fixarea plăcii pe corpul „cățelului de lut”. Dimensiuni: $L_{placă} = 140$ mm; $LA_{placă} = 65$ mm; $GR_{placă} = 10$ mm și $L_{talpă} = 140$ mm; $LA_{talpă} = 45$ mm; $GR_{talpă} = 10$ mm.
- b) Placă decorativă de dimensiuni medii, fragmentară, modelată la mână, din lut, de culoare neagră, decorată la exterior cu linii în zig-zag, dispuse de la dreapta spre stânga, pe mai multe registre, ce încep de sus în jos (Pl. II.1,6). Piesa putea ornamenta același cățel, dar de pe latura opusă celui anterior ori făcea parte din componența altui postament. Dimensiuni: $L_{placă} = 75$ mm; $LA_{placă} = 45$ mm; $GR_{placă} = 10$ mm.
- c) Placă decorativă de mici dimensiuni, fragmentară, modelată la mână, din lut, de culoare neagră, decorată la exterior cu linii în zig-zag, dispuse de la dreapta spre stânga, pe mai multe registre, ce încep de sus în jos (Pl. II.2,7). Piesa putea ornamenta, alături de cea anterioară, același cățel, dar din partea opusă primei plăci menționate sau era parte componentă din alt postament. Dimensiuni: $L_{placă} = 45$ mm; $LA_{placă} = 35$ mm; $GR_{placă} = 10$ mm.
- d) Placă decorativă, de mici dimensiuni, fragmentară, modelată la mână, din lut, arsă incomplet, de culoare gălbuie, decorată la exterior cu linii în zig-zag, dispuse de la stânga spre dreapta, pe mai multe registre, ce încep de jos în sus (Pl. II.3,8). Potrivit, culorii, asemenea vaselor ceramice arse incomplet, aceasta ornamenta un postament diferit comparativ cu plăcile descrise deja. Dimensiuni: $L_{placă} = 45$ mm; $LA_{placă} = 45$ mm; $GR_{placă} = 10$ mm.

Liniile dispuse în relief, din componența zig-zag-urilor, au grosimi diferite, cele centrale fiind de 3 mm, iar de la extreme de 5 mm, fapt datorat tehnicii manuale de incizie, neuniformă. De asemenea, la plăci se observă că spre capete grosimea lor trece de la 10 mm la 15 mm, întrucât talpa finală și colțurile cățelului determinau o îngroșare a ornamentelor. Liniile redată sub forma unor labirinturi încep fie dinspre stânga, fie dinspre dreapta plăcilor, fiind lungi, orizontale, blocate pe alocuri de linii scurte, drepte, verticale, spre dreapta, care departajează decorul geometric în registre.

ANALOGII, TIPOLOGII ȘI INTERPRETĂRI

Descoperirea acestor artefacte este normală în condițiile în care triburile bastarne aveau ca principală ocupație creșterea animalelor, deja argumentată la Roșiori prin strecurătorile menționate. Cu siguranță, vânătoarea era tot una dintre preocupările războinicilor bastarni, carnea de vânat, precum și cea domestică fiind preparată cu ajutorul focului. În acest sens, cățeii de vatră reprezentau suportii vergelelor metalice, cunoscute modern sub denumirea de „frigărui”. Piese asemănătoare, unele descoperite întregi, fiind de un real rafinament artistic, sunt cele de la Lozna³⁰, Botoșana³¹, Ciurea³², în ultimul sit fragmentele nu sunt decorate. Spre deosebire de Roșiori, la celelalte fragmente din așezările amintite, decorurile sunt meandrice. Motivele geometrice ale plăcilor ofereau un aspect aparte și totodată protejau miezul din lut al obiectelor de factorii externi. Uneori,

²⁷ TEODOR 1992: 63-64, Fig. 15.2; TEODOR 1999: 241, Fig. 55.2.

²⁸ TEODOR 1999: 75, 241, Fig. 55.4.

²⁹ Mulțumim pentru desene muzeografului Dan Spătariu de la Muzeul de Istorie din Roman.

³⁰ TEODOR 1992: 63, 65, Fig. 15.1,3; TEODOR 1999: 75, 241, Fig. 55.1,5.

³¹ TEODOR 1980: Fig. 16.4; BABEȘ 1993: 192-193, Taf. 22.12; TEODOR 1999: 75, 241, Fig. 55.3.

³² TEODOR 1987: 91-92, Fig. 25.9,13; 29.1-9,11.

astfel de piese au fost considerate și obiecte de cult, cazul celor de la Ghelăiești³³ și Borosești³⁴, fiind găsite în amestec cu ceramică, chirpici și oase animaliere³⁵. Exemplarul de la Ghelăiești are ornamente pe laterale, compuse din caneluri paralele și orizontale, cruci și zvastici, iar obiectele de la Borosești fie sunt simple, cu corpul de forma unui trunchi de piramidă, perforate central, fie prezintă un amestec de linii și cruci.

Piese similare sunt cunoscute și în mediul geto-dacic, descoperite în cetățile de pe malurile Siretului, precum la Brad (jud. Bacău)³⁶, Poiana (jud. Galați)³⁷ și Răcătău (jud. Bacău)³⁸, în ultimul caz fiind considerate cu caracter cultural. Respectivetele piese paralelipipedice, alungite, de culoare gălbuie ori gălbui-cărămizie erau ornamentate cu brăuri simple, crestate sau alveolate și terminate, în partea superioară, cu capete zoomorfe (de bouri, coarne de berbec).

Potrivit tipologiei cățeilor de vatră, propusă de specialistul M. Babeș³⁹, aceștia se împart în două tipuri: I, cu corpul sub forma unui trunchi de piramidă, perforați central, simpli sau ornamentați (exemplu la Ghelăiești, semnalat în text); II, cu corpul paralelipipedic, terminați cu capete zoomorfe și decorați cu motive geometrice incizate ori aplicate (exemple la Borosești, menționate în text). Prototipurile respectivelor piese se găsesc în Danemarca (Bastrup, Baaring, Katstrup, Tovrup) și Germania de nord (Barnkrug, Stade, Rantrum, Wittenberge)⁴⁰.

Fragmentele de căței de vatră de la Roșiori se încadrează, potrivit formei (pe corpul paralelipipedic al obiectelor se aplicau plăcuțele ornamentale) și a decorurilor (motive geometrice incizate), în tipul al II-lea, asemenea artefactului întreg de la Ghelăiești și a obiectelor de la Lozna și Botoșana, datându-se destul larg în secolele II – I a.Chr.

BIBLIOGRAFIE

- BABEȘ 2001 Babeș, M., *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a.Chr.*, in: Petrescu-Dimbovița, M., Vulpe, Al. (coord.), *Istoria Românilor*, vol. I, Ed. Științifică, București, 501-531.
- BABEȘ 1993 Babeș, M., *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur kulturgeschichte in Raum ostlich der Karpaten in der letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Dr. Rudolf Habelt GMBH, Bonn.
- BABEȘ 1985 Babeș, M., *Date arheologice și istorice privind partea de nord-est a Daciei în ultimele secole înaintea erei noastre*, in: SCIVA, 3, 36, 183-214.
- BABEȘ 1981 Babeș, M., *The Bastarnae*, in: Marinescu-Bîlcu, S., *Tîrpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, Oxford 1981, 109-103 (+ fig. 10, 224-228, nepaginate).
- BABEȘ 1977 Babeș, M., *Peuce – Peucini*, in: *Peuce*, 6, 79-85.
- BABEȘ 1970 Babeș, M., *Dacii și bastarnii*, in: *MemAntiq.*, II, 215-236.
- BABEȘ, MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1972 Babeș, M., Mihăilescu-Bîrliba, V., *Germanische Latène-zeitliche „Feuerböcke“ aus der Moldau*, in: *BerRGK*, 51-52, 176-187.
- CĂPITANU 1987 Căpitanu, V., *Obiecte cu semnificație culturală descoperite în dava de la Răcătău, județul Bacău*, in: *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987), 71-101.
- CIUBOTARU 2005 Ciubotaru, El., *Monumente istorice din județul Neamț. Vol. 1 Situri Arheologice*, Ed. Crigarux, Piatra Neamț.

³³ BABEȘ 1993: 199-200, Taf. 25.3a-d,4,5a-c; CIUBOTARU 2005: 98, Fig. 44.

³⁴ BABEȘ 1993: 183-184, Taf. 16.1a-d, 17.6-14.

³⁵ BABEȘ, MIHĂILESCU-BÎRLIBA 1972: 176-187, Fig. 1, 2.

³⁶ URSACHI 1995: 437, 532, Pl. 79, 269, 270.

³⁷ TEODOR 1999: 75-76, 239-240, Fig. 53, 54; VULPE, TEODOR 2003: 553-555, Fig. 74-76

³⁸ CĂPITANU 1987: 79-81, Fig. 3.1-6; URSACHI 2011: 290-291, 311, Fig. 18.6-10,12.

³⁹ BABEȘ 1985: 193, 194 (Fig. 6).

⁴⁰ STEUER 1973: 213-217; BABEȘ 1985: 193.

- HÂNCEANU 2018 Hânceanu, G. D., *Bastarnii de la Roșiori. Rezultatele campaniei arheologice din anul 2016*, in: *Tyragetia*, S.N., XII [XXVII], 1, 271-292.
- HÂNCEANU 2016 Hânceanu, G. D., *Vestigii dacice și bastarne dintr-o locuință a sitului de la Roșiori – Neamț*, in: *AMT*, XII₂, 40-71.
- HÂNCEANU 2012 Hânceanu, G. D., *Cercetarea sitului arheologic de la Roșiori-Neamț (2006-2007). Contribuții la cultura dacilor liberi de pe malul Moldovei*, in: *AMT*, VII, 24-116.
- HÂNCEANU 2008 Hânceanu, G. D., *Ceramica bastarnă din așezarea de la Roșiori-Dulcești (jud. Neamț)*, in: *ArhMold.*, XXX (2007), 277-286.
- HÂNCEANU 2007 Hânceanu, G. D., *Cercetările arheologice din 2005 de la Roșiori-Dulcești (jud. Neamț)*, in: *MemAntiq.*, XXIV, 419-461.
- HÂNCEANU 2006 Hânceanu, G. D., *Două strecurători bastarne din așezarea carpică de la Roșiori-Dulcești (jud. Neamț)*, in: *Carpica*, XXXV, 61-64.
- MITREA 1980 Mitrea, I., *Șantierul arheologic Izvoare-Bahna*, in: *Materiale* (a XIV-a sesiune anuală de rapoarte), Tulcea, 432-449.
- ROMANOVSKAJA 1987 Romanovskaja, M. A., *Așezarea de la Ulmi. Săpăturile din anul 1960*, in: *ArhMold.*, XI, 207-226.
- STEUER 1973 Steuer, H., *Germanische „Feuerböcke“ aus dem Hannoverschen Wendland*, in: *Arch. Korrespondenzbl.*, 3, 1973, 213-217.
- TEODOR 1999 Teodor, S., *Regiunile est-carpătice ale României în secolele V-II î.d.Hr. Considerații generale și repertoriu arheologic*, *Bibliotheca Thracologica*, XXXIX, București.
- TEODOR 1987 Teodor, S., *Cercetările arheologice de la Ciurea, jud. Iași*, in: *ArhMold.*, XI, 65-102.
- TEODOR 1980 Teodor, S., *Așezarea de epocă La Tène de la Botoșana, jud. Suceava*, in: *SCIVA*, 2, 31, 181-227.
- TEODOR 1969 Teodor, S., *Așezarea din secolele III-II î.e.n. de la Șorogari*, in: *ArhMold.*, VI, 321-327.
- TKACIUK 1994 Tkaciuk, M., *Manifestări culturale din sec. V – I a.Chr.*, TD, XV, 1-2, 215-256.
- URSACHI 2011 Ursachi, V., *Cetatea dacică de la Răcătău*, in: Sanie, S., Marin, T.-E. (eds.), *Geto-dacii dintre Carpați și Nistru (secolele II a.Chr. – II p.Chr.)*, Ed. Universității „Al. I. Cuza” Iași, 278-323.
- URSACHI 1995 Ursachi, V., *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, *Bibliotheca Thracologica*, X, București.
- VULPE 1953 Vulpe, R., *Săpăturile de la Poienești din 1949*, in: *Materiale*, I, 213-506.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I. 1. Section S IX/2017; 2. Fragment of a decorative plate *in situ*;
- Pl. II. 1-8. photographs and drawings of the decorative plates (with geometric motifs) from the fire-dogs. IInd – Ist centuries before Christ.

1

2

Pl. I. 1. secțiunea S.IX/2017; 2. fragment de placă decorativă *in situ*.

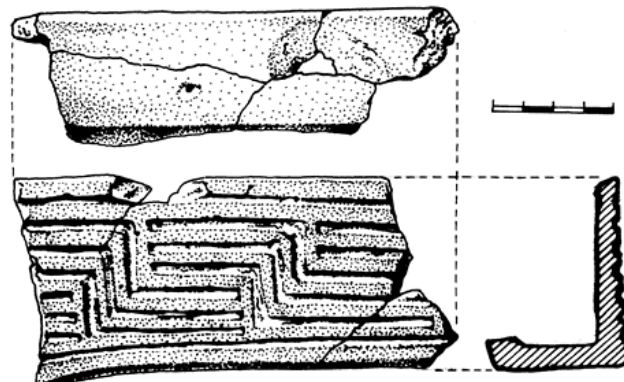
1

2

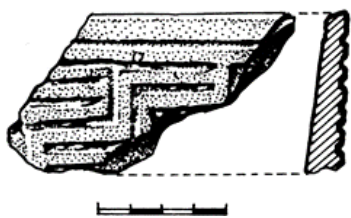
3

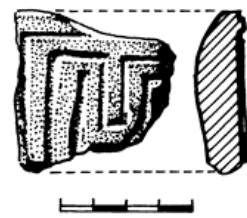
4

5

6

8

Pl. II. 1-8. fotografii și desene ale plăcilor decorative cu motive geometrice de la căteii de vatră. Secolele II – I a. Chr.